EDUSKUNNAN PERUSTUSLAKIVALIOKUNNALLE
25.9.2024
LAUSUNTO

Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi rikoslain 2 c luvun 5 §:n ja henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa annetun lain muuttamisesta, HE 64/2024 vp

Lausunnonantajan lausunto

Hallituksen esityksessä esitetty sääntely on perusteltu. Pääsääntönä uusijoiden ehdonalaiseen vapauteen päästämisessä olisi nykyiseen tapaan 2/3 - osasääntö. Poikkeuksena olisivat nykyiseen tapaan rikoksensa alle 21-vuotiaaina tehneet (määräosa ½). Ensikertalaisen määräosat (1/2 ja 1/3) eivät muuttuisi nykyisestä. Hallituksen esitys täsmentää säännöksen sanamuotoa (”ennen rikoksen tekemistä”). Esitykselle on olemassa hyväksyttävät perusteet. Rikoksen uusiminen lisää teon moitittavuutta. Esitetty sääntely on myös suhteellisuusperiaatteen vaatimukset täyttävä. Se itse asiassa lisää rikoksenuusijoiden kohtelun yhdenvertaisuutta, koska jatkossa kaikkia rikoksen uusijoita kohdeltaisiin samalla tavalla, alle 21 – vuotiaana rikoksensa uusivia lukuun ottamatta. Suhteellisuutta pitää arvioida erityisesti rangaistusasteikoista päätettäessä.

Ensikertalaissääntöä on pidettävä poikkeuksena pääsääntöön. Senkin takia ehtoa voidaan kiristää niin, että ensikertalaisedun saisi vain yhden kerran. Päivittäisen vankiluvun kasvu 40 vangilla ei olisi dramaattinen muutos nykytilaan. Vankiluvun kasvuun voi sitä paitsi vaikuttaa tehostamalla ehdonalaisessa vapaudessa rikoksetonta elämäntapaa tukevia toimia. Näihin toimiin pitäisi panostaa selvästi nykyistä enemmän, jotta rikosten uusimaista saataisiin vähennettyä. Sääntelyn ankaroittamisen ohella on perusteltua tukea vapautuvaa vankia yhteiskunnan toimin. Rikosten uusiminen paikantuu keskeisesti ensimmäiseen vapautumista seuraavaan vuoteen ja rikoksen uusiminen vielä 5 vuoden kuluttua vankilasta vapautumisesta on tilastojen valossa suhteellisen harvinaista.

Nykyinen sääntely on varsin suopea erityisesti pitkää vankeusrangaistusta suorittaneille. Esimerkiksi kahdesta taposta tai kahdesta törkeästä lapsenraiskauksesta 15 vuodeksi

tuomittu ensikertalainen pääsee ehdonalaiseen vapauteen rangaistuksesta puolet suoritettuaan eli suoritettuaan rangaistusta vankilassa 7,5 vuotta. Hän on ehdonalaisessa vapaudessa 3 vuotta, joka on koeajan enimmäispituus (RL 2 c:13.1). Ehdonalaisen vapauden koeaika on vankeusrangaistuksen osan suorittamista vapaudessa. Rangaistuksesta jää näin kokonaan suorittamatta 4,5 vuotta. Kahden vuoden kuluttua ehdonalaisen vapauden koeajan päättymisestä hän on taas ensikertalainen.

Muutos ankaroittaisi rikosoikeudellista järjestelmää. Kansainvälisesti tarkasteltuna ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskeva normisto ei olisi muutettunakaan ainakaan keskimääräistä ankarampi. Rikosoikeudellista järjestelmää on tarvittaessa uskallettava muuttaa myös ankarampaan suuntaan. Viimeisten 50 vuoden aikana rikosvastuun toteuttamista on muutettu lähinnä ainoastaan lievempään suuntaan, muutamia yksittäisiä rikostyyppejä lukuun ottamatta. Erityisesti ehdonalaiseen vapauteen päästämistä koskevan sääntelyn yksinkertaistaminen puoltaa esitettyä muutosta. Ihmisoikeussääntely tai EU-sääntely ei ole esteenä tämäntyyppiselle uudelleen arvioinnille. Suomea sitova kansainvälinen sääntely jättää eduskunnalle laajan harkintavallan.

Hallituksen esityksessä on esitetty, että myös rikoksensa alle 21 - vuotiaina tehneet saisivat ensikertalaishyödyn vain yhden kerran. Esitys on perusteltu, kun nuoria rikoksentekijöitä koskisivat kuitenkin muita rikoksentekijöitä selvästi alemmat määräosat, joista uusijoidenkin määräosa olisi 1/2. Nuoria rikoksentekijöitä koskeva muutos ei kohdistuisi kovin moneen vankiin, ei ainakaan alle 18-vuotiaana rikoksensa tehneeseen. Alle 18-vuotiaita on tuomittu vuosittain ehdottomaan vankeuteen vain muutamia ja rikoksensa näistä tuomituista uusii todennäköisesti ennen 21 ikävuoden täyttymistä todella harva. Näin ollen vaikutukset rikosoikeudellisesti nuorena henkilönä käsiteltäviin olisivat lähinnä teoreettisia. Alle 18-vuotaana rikoksensa uusineisiin muutos ei voisi vaikuttaa, mikä on hallituksen esityksessä todettu.

Sanktiokumulaation riskiä ei ole. Esityksellä ei muuteta jäännösrangaistuksen täytäntöönpanoa. Tuomioistuimella on edelleen laaja harkintavalta, missä määrin jäännösrangaistuksesta pannaan uuden rikoksen johdosta täytäntöön vai pannaanko siitä

täytäntöön mitään. Sanktiokumulaatio ei ole relevantti arvioitaessa ehdonalaiseen vapauteen päästämisen määräosia.

Harkintavallan lisäämistä en kannata. Oikeusturvan ja ennakoitavuuden kannalta on syytä säätää kiinteät säännöt siitä, milloin vanki päästetään ehdonalaiseen vapauteen. Jäykkyys on tässä etu. Aiemmin ehdonalaiseen vapauteen päästäminen oli harkinnanvaraisempaa, mutta harkintavallasta luovuttiin hyvästä syystä vankeuslain uudistuksessa. Valvottuun koevapauteen päästäminen ennen ehdonalaista vapauttamista on harkinnanvarainen. Ei ole syytä lisätä harkinnanvaraisuutta vapauttamisen seuraavalle asteelle eli ehdonalaiseen vapauttamiseen.

Olisi toki mahdollista harkita sellaista sääntelyä, että muutos koskisi vain esimerkiksi tapauksia, joissa vankilassa suoritettu aika on ollut enintään tietyn mittainen (esimerkiksi 1 vuosi). Hallituksen esityksessä on tämä malli hylätty perustellusta syystä. Kyseessä olisi vaikeasti hallittava sääntely ja se lisäisi merkittävästi Rikosseuraamuslaitoksen työtaakkaa. Loppujen lopuksi selkeä sääntely on perustelluin säätämistapa tässä asiassa.

Henkilötietojen käsittelyä Rikosseuraamuslaitoksessa koskeva lainmuutosesitys on perusteltu ja looginen seuraus esitetystä ehdonalaista vapauttamista koskevasta muutosesityksestä. Myös täydennysehdotus lakiin henkilötietojen käsittelystä Rikosseuraamuslaitoksessa on perusteltu. Tarkoitan tässä muutosta, jolla lain 19 §:ään lisättäisiin 2 momentti. En pidä esitettyjä muutoksia ongelmallisina henkilötietojen suojan kannalta.

Matti Tolvanen
OTT, rikos- ja prosessioikeuden professori (emeritus)
Itä-Suomen yliopisto
matti.tolvanen@uef.fi